

Bírálat Szolláth Dávid *Mészöly Miklós* című akadémiai doktori értekezéséről

Szolláth Dávid a 2020-ban, a Jelenkor Kiadónál, Mészöly Miklós műveinek kiadójánál megjelent nagymonográfiáját nyújtotta be 2024-ben akadémiai doktori értekezésként. Nemcsak terjedelmileg nagy munka ez a 20. századi magyar irodalom egyik megkerülhetetlen életművéről, de a mélysége, összetettsége is minden elismerést megérdemel. Komoly szintézis Mészöly életművéről, annak magyar és világirodalmi kontextusáról. Számomra nem kérdés, hogy Szolláth Dávid ezzel a teljesítményével, egyben az ehhez a monográfiához elvezető kutatói pályájával érdemes az MTA Doktora címre: azt is gondolom ugyanakkor, hogy azzal tisztelem meg a pályázót, ha párbeszédbe lépek a munkájával, megfogalmazva a kétségeimet, kritikai észrevételeimet is. Persze, amikor valaki egy elkészült, sőt, évekkorábban megjelent kötetet nyújt be MTA Doktora pályázatra, gyakran fogalmazódik meg, voltaképpen mi értelme van egy lezárt munka esetében módosítási javaslatokat sorolni: én már csak azért sem járok el így, mert hasonlóképpen (és a hatályos szabályok szerint) nyújtottam be annak idején az MTA Doktora pályázatra a Móricz-monográfiámat. A válaszómban és a nyilvános vitán is emlegetett második kiadás végül csak tíz évvel később készült el, de akkor is hasznomra volt mindaz, ami annak idején megfogalmazódott. Akár lesz tehát ebből a Mészöly-monográfiából második kiadás, akár nem, van értelme annak a párbeszédnek, amit erről a munkáról, és a mögötte álló koncepcióról folytatunk, ráadásul lehetnek nem pusztán Szolláth Dávid teljesítményének megítélését érintő, de általánosabb tanulságai is. És, bár azt is érdemes mérlegelni, hogy egy ilyen volumenű, lezárt munkánál mennyire jelent aránytévésztsést formainak tűnő problémákat is sorolni, fogok azért ilyeneket is emlegetni, tudva, hogy a munka értékét leginkább nem ezeken mérjük.

Szolláth Dávid Mészöly-monográfiája beilleszkedik az utóbbi időszakban megjelent, egy-egy szerzői életutat vagy életművet tárgyaló könyvek sorába: olyan, elsősorban huszadik századi alkotókról szóló munkákat lehetne itt sorolni, mint Ferencz Győző könyve Radnótiról, Havasréti Józsefé Szerb Antalról, de emlegethetném akár Deczki Sarolta Tar Sándor-monográfiáját, Széchenyi Ágnes kötetét Schöpflin Aladárról, Arany Zsuzsanna Kosztolányi-életrajzát, Szajbély Mihály *Csáth Géza élete és kora* című könyvét, a korábbi korszakok alkotóit tárgyaló munkák közül Bene Sándor Zrínyi-monográfiáját, az újabbak közül Császtvay Tünde Mikszáth-kötetét. A kicsit ötletszerűnek tűnő felsorolással azt kívántam jelezni, hogy sok ilyen munka van, és nagyon eltérő koncepciók mentén születtek meg az utóbbi időszak szerzői monográfiái. Más közelítést kívántak meg az egyes korszakok, látunk arra is példát, amikor az életrajz áll az előtérben, de arra is, hogy a monografikus feldolgozásban az életmű egyik szegmense csaknem teljesen elfedi a másikat (pl. a kritikusként működő Schöpflin a szépirodalmat is író alkotót). Sokszor látjuk, hogy az újabb monográfiák szerzői reflektálnak az előzményekre, hozzájuk képest pozicionálják magukat, jelezve, mennyiben illeszkednek a hasonló vállalkozásokhoz és miben térnek el tőlük – bár arra is találunk példát, hogy valaki az adott szerzőről született korábbi szakirodalomhoz képest szólal meg inkább, nem a közelmúltbeli monográfiákhoz való viszonyát tisztázza. Így tett Szolláth is, aki a korábbi Mészöly-kismonográfiához, Thomka Beáta a *Tegnap és ma* sorozatban megjelent kötetéhez való viszonyát emelte ki a bevezetőben. És ha az utóbbi időszak szerzői monográfiáit tekintjük át, az is nyilvánvalóvá válik, hogy valamennyire annak a kiadónak az elvárásai is formálták őket, amelynek ösztönzésére születtek, vagy amely a megjelentetésükre vállalkozott: a kiadók pedig nyilván azt szeretnék, ha a középpontban álló szerző maradna a fókuszban, nem venne el

sok helyet a monográfus az ő esetleges kétségeivel, a többi monográfia elméleti és irodalomtörténeti kereteinek elemzésével.

Egy finom, önreflexív jelzést azért találunk a kötetben, a mottót, amelyet *Az atléta halálából* vett Szolláth. Ott Hildi mondja ezt Öze Bálintról: „... ez még nem az a könyv, amit írni szeretnék róla.” Ez a mottó (amely felidézi a sokat idézett Esterházy-mondatot is, *A szív segédigéiből*: „Mindezt megírom még pontosabban is.”) utal egy ilyen monográfia lezárásának nehéz pillanatára – ugyanakkor rajta keresztül a könyv saját párhuzamaként egy szépirodalmi művet mutat fel. A mottó kiválasztása azért is szerencsés, mert a monográfia egyik legfontosabb hozadékának épp az ezzel is kiemelt *Az atléta halála* tárgyalását látom. És nemcsak a regény elemzése kiváló, de az is, hogy Szolláth nem játssza ki egymás ellen az egészen eltérő poétikai megoldásokat működtető *Az atléta halálát* és a *Film* című regényt, hiába tarthatnánk az előbbit a Mészöly-életművön belül talán leginkább „olvasóbarát” regénynek, és mondhatnánk az utóbbiról, hogy számos értelmező és író a legnagyobbra emeli a Mészöly-regények közül, ugyanakkor igen keveseket képes megszólítani. Egyébként is nagyon jó, hogy Szolláth kívül tud helyezkedni a kultikus pozíción, és nem fél kitenni értékhangsúlyokat – még ha a pozitív ítéleteit egyenesebben fogalmazza is meg, a negatívaknál sokkal finomabb, rejtőzködőbb marad. Egy szerinte sikerületlen Mészöly-esszé kapcsán, például, csak annyit állapít meg, hogy „néha Homérosz is alszik”.

A monográfia műfaji mintája kapcsán is a szépirodalomhoz fordul Szolláth esetenként, például, amikor ezt írja: „A könyvnek egyetlen hőse lesz, a címszereplő, de viszonylag sok mellékszereplőt felvonultat, magyar és külföldi kortársakat, főként azért, hogy a pálya irány módosításait eltérő nézőpontokból érzékeltesse.” (13.) Ha a szépirodalmi párhuzamot keressük, azt lehet mondani, hogy ez a könyv, a középpontban álló főhősével, sokkal inkább egy novellaciklushoz hasonlatos, nem egy regényhez: az *Esti Kornél*-szerű, akár regényként is olvasható novellaciklushoz közelíthető, az egységes koncepció semmiképp sem hiányzik belőle, de néhol elég lazák az egymást követő fejezeteket összekötő szálak. A hasonlatosság a novellaciklushoz együttjár némi önismétléssel is: ez már nem az *Esti Kornél*-ra jellemző sajátosság. (Néha határozottan déja vu-érzésem támadt, pl. amikor arról olvastam, hogy a Mészöly-Polcz és a Nemes Nagy-Lengyel házaspár miként töltötte együtt az 56-os forradalom napjait, mintha ez többször is előkerülne.) És jó lett volna, bármennyire is eltérő kérdésfeltevések uralják az egyes fejezeteket, bármennyire változatosak is abban a tekintetben, hogy milyen primér szövegre történik bennük leggyakrabban hivatkozás, erősebb formai egységesítő tendenciákat alkalmazni. Amikor egyhelyütt azt olvastam, hogy „Mivel a fejezetben sokat hivatkozunk a levelezéskötetre, főszövegben, zárójelben adjuk meg az oldalszámokat.” (373.), arra gondoltam, ki lehetett volna találni olyan hivatkozási módot, ahol a szépirodalmi, Mészöly-művekre vonatkozó hivatkozások mind a főszövegbe, a szakirodalmiak mind lábjegyzetbe kerülnek, és nem fejezetenként jelezni effajta megoldásokat. Ez pusztán formai részletkérdés ugyan, az egészlegességet egy egységes megoldás mégis sokban segítette volna.

A bevezetőben Szolláth indokolja azt is, miért éppen ilyen szerkezetben gondolta el Mészöly életművének tárgyalását, utal arra, mennyire ellenáll a korpusz az egységesítő törekvéseknek: „A róla szóló könyv legfőbb kihívása munkái poétikai különféleségének egyetlen történetbe foglalása. [...] Írt prózát, drámát, esszét, bábjátékot, mesét, ifjúsági regényt, forgatókönyvet, rádiójátékot, verset, számtalan prózai miniatűrt.” (13.) Miközben ezt az állítást semmiképp sem vitatnám, azt már kérdésesnek látom, hogy ezzel Mészöly ritka kivételt jelentene, pontosabban, hogy ez jelentené életművének azt a specifikumát, amely elkülöníti más, huszadik századi szerzőkétől: az egységet leginkább mi alkotjuk meg a monográfiákkal,

nem az életművek maguk. Sokkal bonyolultabb mintázatai vannak tipikusnak és atipikusnak, mint az imént idézett mondat sugallja: hogy csak néhány példát mondjak, több 20. századi szerző esetében kezdenünk kell valamit a sokszor nehezen integrálható gyerekirodalmi munkássággal (gondoljunk Molnár Ferencre vagy Móricz Zsigmondra); számos olyan példát lehetne felhozni, ahol a pályakezdésnek a munkásságról szóló egységes narratívába illesztése nehéz (Mikszáthtól egészen Adyig és tovább); a Mészöly-kortársak és a későbbi szerzők már gyakran dolgoztak tévés, filmes, rádiós műfajokban (mint, hogy egyetlen példát mondjak, a monográfiában még nem vizsgált Békés Pál). Az nem vitatható, hogy a Mészöly-életműben az integráció-dezintegráció lényeges kérdés: de annál némileg összetettebb módon, mint ahogy a bevezető sugallja. És visszatérve a sajátos novellaciklus-szerkezethez: néhány ponton másképp döntöttem volna a fejezetek elrendezésekor, mint Szolláth Dávid: máshova, előrebbre tettem volna, például, a Mészöly fogadtatásáról szóló részt. Márcsak azért is, mert ez a recepciót tárgyaló hatodik fejezet elvágja egymástól az összetartozó ötödiket (*Saulus Camus-t olvas*) és nyolcadikat (*Vita a mesterrel*). Világos az is, hogy a monográfusnak mindig válogatni kell, szelektálni, szűkíteni, akármilyen terjedelemben szólal is meg: az olvasóknak éppen ezért mindig maradhat hiányérzetük. Különösen, ha épp az marad ki, vagy tárgyalatik röviden, ami mélyebben érdekelné azt a bizonyos olvasót: engem, például, Mészöly gyerekirodalmi munkássága foglalkoztatna az ebben a monográfiában olvashatónál sokkal hosszabb terjedelemben.

Világos az is, hogy egy effajta munkának messze nem a lineáris olvasás az egyetlen befogadási módja: és itt a névmutató is segíti a rákeresést egy-egy problémára, persze, akkor, ha azt a bizonyos problémát névhez tudjuk kötni (egyébként izgalmas lett volna egy műmutató is, amely nem pusztán Mészöly műveit, de az emlegetett párhuzamokat is tartalmazhatta volna, vagy akár egy tárgyszavas kereső), és a szövegbe illesztett, más fejezetekhez és alfejezetekhez irányító utalások is megmutatnak alternatív utakat. Ezeknél a szövegbe illesztett utalásoknál még szerencsésebbnek láttam volna markánsabban kiemelt, a lapszélre tett, és némi kifejtést, kiegészítő információt is tartalmazó utalásokat. Ilyenek vannak a Kijárat Kiadónál megjelent, többkötetes *Az angol irodalom történetében* – pontosan tudom, persze, hogy ennek kialakítása sokkal inkább a kiadóktól, mint maguktól a szerzőktől függ. Azért is lett volna ez valamivel jobb megoldás, mert ez a fejezetszámos-utalgatásos megoldás mintha nem nyomtatott könyvre lenne kitalálva: mennyire jó lenne, ha ezekre az utalásokra csak rákattintanánk, és azonnal átkerülnénk a másik szöveghelyhez. De, ha már van ilyen a kötetben, érdemes lett volna az olyan fordulatokat kigyomlálni, minthogy „a kritikákra a Mészöly-recepciót tárgyaló fejezetben térünk vissza” (115.), hogy ne keveredjen a kétféle rendszer.

Ahogy már említettem is, Szolláth sokkal inkább a korábbi Mészöly-kutatáshoz, és nem a többi, a közelmúltban megjelent szerzői monográfiához képest pozicionálja magát, leginkább és teljes joggal, Thomka Beáta 1995-ös, a Tegnap és Ma sorozatban megjelent kismonográfiáját tekinti olyan határpontnak, amelyhez képest az azóta megjelent újabb szakirodalmat, a kutatás új irányait számbavenni érdemes. Persze, nem érdemes elfeledkezni arról sem, hogy ennek a sorozatnak a kötetei többnyire még élő, életműveket alakító szerzőkről születtek (volt kivétel is, természetesen, mint a sorozatot indító Szegedy-Maszácz-kötet, amely Ottlik Gézáról szól), és nem egyszer valamiféle együttműködésben alakultak, miként Szolláth mondaná, a „címszereplővel”. Voltak, persze, kivételek, vagyis olyan monográfusok, akik minden erejükkel elkerülték a találkozást munkájuk tárgyával, tartva tőle, hogy a szerzői önkép befolyásolni fogja őket is: de legalább a fotómelléklet és a kötetet záró életrajzi vázlat esetében szinte elkerülhetetlen volt a kapcsolatfelvétel, mondom tapasztalatból is. Szolláth monográfiája viszont ebből a szempontból is „új generációs” monográfia, távol a saját maga értelmezését is

alakítani képes szerzőtől: nagyon jó lenne, ha egyre több ilyen születne a Mészöly-kortársokról. De vissza Szolláth felsorolásához azokról a kutatási fejleményekről, amelyek Thomka Beáta monográfiája óta kerültek előtérbe: említi az intertextualitást, a medialitást, a filmtudományi, kognitív poétikai közelítést, vagy Nádas Péter és Mészöly Miklós életművének kapcsolódását. Ha mindezekon kívül a huszadik századi magyar szerzők kutatásában is egyre fontosabbá váló irányt meg kellene neveznem, biztosan említeném az új gazdasági kritikát, és általában az irodalmi intézményrendszer kontextusában végzett életút-vizsgálatokat mondanám: ennek a közelítésmódnak a tanulságai elég kis mértékben tükröződnek ebben a monográfiában. Persze, talán épp Mészöly esetében ez nem is tűnik különösebben lényegi szempontrendszernek: de azért néhány felvetést, amelyekről olvashatunk Szolláthnál is, azért érdemes lenne megfontolni, akár továbbgondolni.

A „sztárság”, illetve a „sztárság” és a „nagyság” szembehelyezéséről beszél Szolláth – Mészöly Miklós nemzetközi kvázi-sikertelensége és az őt követő, általa is sokban támogatott, külföldön is igen sikeressé vált írógeneráció (pl. Nádas, Esterházy, Krasznahorkai) külföldi sikere kapcsán. Indokolt egy effajta összevetés, és azt sem vitatom, hogy: „A rendszerváltás előtt és után elért külföldi siker nem hasonlítható össze, egyébként senki sem tehet arról, hogy melyik évtizedben született.” (278.) Érdekes lehetne viszont egy csaknem Mészöllyel egyidős (mindössze négy évvel idősebb), külföldön több fázisban sikereket elérő szerző, vagyis Szabó Magda mellé helyezni ezt a pályaalakulást: persze, kizárólag a nemzetközi ismertség és siker szempontjából. Az eltérések mögött a magyarországi támogatottság, az alkati eltérés, a fordíthatóság, a regiszterkülönbség egyaránt ott lehet: talán egy ilyen összevetéssel közelebb lehetne jutni annak megértéséhez, hogy nem pusztán a generációba tartozás a meghatározó itt, hiába igaz, hogy „Mészöly nem számíthatott a mai nagy kiadóházak menedzsmentjére, pályázatíróira, PR-csapatára stb.” (278.)

Szolláth is megjegyzi egyébként, hogy a Mészöly-Polcz levelezéskötet szétoszlatta a mítoszt, hogy Mészöllyt ne érdekelt volna könyvei külföldi kiadásának sorsa: írt erről Nagy Boglárka is a kötet utószavában. De már az 1999-es Mészöly Miklós-Szigeti László beszélgetőkönyvben is van két ilyen Mészöly-mondat: „És kezdtem hinni, hogy nekem az önmenedzselés valóban nem megy. Vagy én baszarintom el valamivel, vagy a partnereim hagynak pácban, rosszabbik esetben elpatkolnak.” A *Párbeszéd*kísérletben is beszélt arról Mészöly, mennyire rosszul kezelte azokat a helyzeteket, amikor ízelítőt kapott a ma már Magyarországon is természetes kiadói marketingből. Az *atléta halála* franciaországi megjelenése kapcsán találták ki a kiadó munkatársai, hogy sportregény lenne ez a magyar könyv, egy korábbi közép-európai sportoló regénye. Így a mű és a szerző érdekessé tétele érdekében Mészöllynek a nagy francia lapok sportújságíróival szerveztek találkozókat: ő maga pedig igen kínosnak érezte ezt az egészet, egyre inkább bezárkózott, elutasítóan viselkedett, barbároknak gondolta az őt kérdezőket. Szigeti, aki kiadóvezető volt, már 1999-ben sem érezte ezeket a marketingfogásokat annyira elrettentőnek, és 2025-ben nyilván még inkább másként tekintünk ezekre a művek lényegét nem érintő, az irodalmi intézményrendszer működését, egyben egy különleges írói alkatot megértését segítő gesztusokra. Hiszen, voltaképpen, innen is eljuthatunk Szolláth fontos tételmondataig: „Életműve példája a modern művészet és a közönség közötti mindenkori szakadásnak.” (19.)

A mai irodalmi életben annyira meghatározó brandépítés, ön- és kiadói marketing (illetve az ezzel kapcsolatos ellenérzések) megértéséhez kétségtelenül többet segít a huszadik század első időszakának vizsgálata, mint Mészöllyéké. Viszont mostanra már olyan tanulmányokat is olvashatunk, amelyek éppen ezt a generációt vizsgálják, nem pusztán a műveikre összpontosítva, de a számukra adott pályaalakítás lehetőségeivel is számolva: Pataky

Adrienn a Szolláth-monográfia lezárása után megjelent tanulmánya, a „*Rájöttem, hogy a gyermekvers: műfaj.*” *Gyermekirodalom, gyermekírói lét a Rákosi- és a Kádár-éra belpolitikai átszervezései, ideológiái tükrében, újhordas példákon keresztül* tanulságos lehetne még ennek a Mészöly-kutatásnak a folytatásában, a Pataky Adrienne-nél megfigyelhető szempontrendszernek a bevonásával nagyobb hangsúlyt kaphatna akár Mészöly gyerekirodalmi munkássága is. És még lehetne sorolni néhány újabb, a kötet lezárása óta megjelent munkát, ezeket egy esetleges második kiadáskor lehetne figyelembe venni: ilyen a 2021-ben megjelent *Szorongatott idill - Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs, Polcz Alaine, Mészöly Miklós levelezése 1955-1997*, vagy akár az anekdotikusság kapcsán Gintli Tibor *Perújrafelvétel* című, ugyancsak 2021-es könyve (ebből egy előzetes publikációra Szolláth hivatkozik is). Mészölynek a magyar irodalom anekdotikus hagyományáról alkotott véleménye, egyáltalán, az anekdotához való viszonya ugyanis mindenképp lényegi kérdés. Mellesleg ebből a szempontból is érdemes tanulmányozni a *Párbeszédkísérlet* című kötetet, amely írásos szöveggé formálva ugyan, de mégiscsak szóban elhangzott történeteket tartalmaz: itt jól látható, hogy Mészöly egy ilyen beszélgetéshelyzetben sem anekdotaként építi fel el a sztorikat; nem futtatja ki őket poénra, inkább finoman elsimítja, szinte észrevétlenül a tanulságok levonásába fordítja át őket.

Egy könyvként megjelent értekezés esetében azt is el kell döntenünk, kihez beszélünk, ki a megcélzott közönség: és itt nem elsősorban a terminusok használatára, magyarázatára vagy kerülésére gondolok. Jó elgondolás az, hogy a bevezetést egy fogalmi tisztázás követi. Többnyire az is megállapítható, hogy Szolláth a szakmai közösséghez és Mészöly olvasóihoz beszél egyszerre. Ebben a vonatkozásban nem is kell különösebb engedményeket tennie, hogy így mondjam, lazítania, hiszen, ahogy meg is állapítja a bevezetőben: „Mészöly széles körű, mondhatni, általános elismertsége mellett sosem volt igazán népszerű író. [...] mégis van abban igazság, hogy Mészöly irodalmi szerző maradt.” (19.) A pontos pozicionálás ellenére maradtak kicsit zavaros szöveghelyek, ahol mintha az okozná a zavart, hogy nem sikerült eldönteni, a tudományos vagy az ennél tágabb közösséget szólítja-e meg. A beszédpozíció néha különös módon csúszkál, például egy mondaton belül keveredik az E/1 és a T/1: „A *Pontos történetek...* ezáltal a Polcz-életműhöz is kapcsolódik – ezzel nem a szerzőség kérdését *firtatjuk*, hanem a mű intertextuális kiterjedését *jelzem*.” (369 – kiemelések tőlem. Sz. Zs.) Vagy, amikor nehéz követni egy bekezdésben, hogy egy regényhős, Hildi beszél-e még, netán Szolláth már átvette tőle a szót: „Hildi komoly kétségekkel lát neki elbeszélésének, mondatai mégis új elbeszélőpoétika erejét jelzik és túlmutatnak *Az atléta halála* hatókörén. Nem vagyok az igazság birtokában, mégis merek beszélni. Helye van a személyességnek, a szubjektívnek, az esetlegesnek, a töredékesnek. A narratív forma apológiája összefonódik az irodalom autonómiájának állításával.” (156.)

De más helyeken, valamiféle előzetes tudás feltételezésénél is kérdéses nekem, milyen lehetséges olvasót is képzelt az értekezés, illetve könyv szerzője maga elé. Egy lábjegyzetben elmagyarázza Szolláth, ki is volt az Albert Pál álnéven Sipos Gyula, mondván „a műveit kevesebben ismerik, mint kellene” (174.) – vajon a monográfiában sokat emlegetett Béládi Miklós műveit épp elegenden ismerik, hozzá nem szükséges magyarázat? Kétségtelen, hogy, miként ellenőriztem most, Sipos Gyuláról leginkább 2023-as halálakor születtek írások (vagyis a kötet írásakor még elég kevés információ lehetett róla a neten) – ugyanakkor az is megérdemelt volna némi magyarázatot, hogy a felületesen „rendszerhű” irodalomtörténésznek minősíthető Béládi Miklóst hogyan és miért búcsúztatta épp Mészöly a temetésén, miért beszélt ott arról, hogy „az irodalomtörténet jegyezni fogja a független igazságot, a neved mellé írja, amit hálátlan futásoddal megszolgáltál” (Kortárs, 1984/1, 146) Attól tartok, Béládi sorsa és munkássága mára nem ismertebb, mint Sipos Gyuláé, nem látom indokoltnak, hogy az egyikről

legyen magyarázó lábjegyzet, a másiktól nem. Másutt pedig egy kategóriába, egy felsorolásba kerülnek olyan szerzők, egyformán elfeledettként, akik azért a felejtési skálán nem ugyanott helyezkednek el: Mészöly szempontjából ennek nagy jelentősége végképp nincs, de nem hiszem, hogy Váci Mihály, akiről ma is intézmények vannak elnevezve, helyi kultusza is van (Nyíregyházán) ugyanoda lenne elgondolható, a teljes olvasatlanság tartományba, mint a ma már valóban sosem emlegetett Hidas Antal. Esetenként pedig elég enigmatikus marad a megfogalmazás, ugyancsak a felejtés-újrafelfedezés kapcsán, mondjuk itt, egy lábjegyzetben: „Nagyjából az ezredforduló óta találkozhatunk rendszeresen olyan tanulmányokkal, cikkekkel, amelyeket [sic] ennek a generációs tapasztalatnak a kánonná válása ellenében próbálnak dolgozni, és megkísérelnek egy-egy akkori művet, szerzőt kiemelni a felejtésből, sajnos kevés eredménnyel.” (262.) Ha komolyan vesszük, hogy egy tudományos munka nemcsak belekapcsolódik egy párbeszédbe, de új diskurzusok kezdeményezője is lehet, akkor innen nagyon hiányzik néhány konkrét hivatkozás vagy utalás: hátha valaki épp innen kiindulva találna rá a kissé rejtélyesen emlegetett tanulmányokra. Ahogy a Mészöly gyerekirodalmi munkásságát tárgyaló részben is nagyon örültem volna, ha megtudom, kinek, milyen emlegetéseire utal itt Szolláth: „Az emlegetések alapján *A bánatos medve* című verses mese tűnik különösen közkedveltnek.” (121.)

Könnyű az effajta, a mű lényegét nem érintő apróságokba beleveszni, de fontos tartani az arányokat, és nem elfeledkezni a munka számos érdeméről. Több részletet ki lehet emelni igen értékesként: *Az atléta halála* elemzése mellett egyértelműen ilyennek látom a *Pontos történetek, útközben* című kötetet tárgyaló kifejtést, és egyáltalán, a Polcz Alaine munkásságával való összefüggések feltárását. Mindez, ráadásul, Thomka Beáta monográfiájában kis súllyal szerepelt, és a Polcz-életműről alkotott képünk, tudásunk igen sokat változott az elmúlt évtizedekben. Imponáló a világirodalmi kontextualizálás is, de leginkább akkor, ha a példaként hozott párhuzamok valóban párbeszédbe lépnek Mészöly életművével – a következő részletnél például nem értem, hogy azon túl, mindegyik ugyanazt a jelenséget példázza, hogyan kerülnek ezek a művek egymás mellé: „A szupplementáris leírások panelszerűségére, közhelyességére reflektál Parti Nagy Lajos *Sárbogárdi Jolán: A test angyalának* számos ügytelenül beékelt, parodisztikus leírása, Mészöly *Alakulások* című szövege vagy Esterházy *Harmonia caelestise*.” (193.) Ugyancsak nagyon fontos hozadéka a könyvnek, egyben nemcsak a Mészöly-kutatáshoz fontos adalék a Mészölyhöz kapcsolódó későbbi szerzők, például Nádas Péter, Márton László, Darvasi László, Láng Zsolt műveinek vizsgálata, és számomra szemléletileg is nagyon szimpatikus, ha észben tartjuk, egy író nemcsak kapcsolódik valakikhez, de a művei a későbbi szerzők munkásságában tovább is íródnak. Egy apró megjegyzés csak: abba a felsorolásba, ahol a kritikai recepció által a mágikus realizmussal kapcsolatba hozott szerzőket sorolja Szolláth (619.), Ferdinandy György mintha indokolatlanul keveredett volna bele. Ferdinandy ugyan írt Gion Nándor mágikus realizmusáról, de ő maga elég bajosan hozható kapcsolatba ezzel a látásmóddal és poétikával. Teljesen egyetértek viszont azzal a megállapítással, ugyaninnen, hogy a „kortárs magyar irodalomkritika gyakran tartózkodik attól, hogy komolyan megvizsgálja azokat a világirodalmi párhuzamokat, amelyeket felvet”, hozzátéve, hogy ugyanez elmondható a magyar kritikákban felvetett magyar irodalmi párhuzamokról is. És, ha már párhuzamok: a *Magasiskola* kapcsán olvashatunk arról az értekezésben, hogy a „magyar irodalomban meglehetősen szokatlan, hogy a pusztá képe, a maga végtelenjével, a tágas egét átszelő madarakkal nem a szabadságot [...], hanem épp a bezártságot, a szorongást és a kiszolgáltatottságot asszociálja.” (138.) Egy fontos előkép azért mindenképp adódik: Móricz *Árvácska* című regényének elején a végtelen

pusztában egyedül, meztelenül álló kislány, aki nézi a madarakat, és őt magát is Csibének hívják, a legkevésbé sem szabad, hanem kiszolgáltatott és szabadulásra képtelen.

Az opponensi vélemények szinte kötelező eleme néhány formai kifogás felsorolása végezetül – nemcsak a szokásjog miatt járok el én is így, de amiatt is, mert néhány megoldást nem egészen értek, és esetenként ezek tartalmi kérdésektől sem teljesen elválaszthatók. Azt a sietséggel tudom magyarázni, hogy, például, a folyóiratoknál néha a nyomtatott változat van feltüntetve, néha csak netes hivatkozást kapunk (holott az adott orgánium elérhető mindkét változatban), vagy azt, hogy a hivatkozott disszertációknál egyik esetben ott van a pontos link, másik esetben csak annyi, hogy ez a munka fellelhető a neten. Azt viszont már nehezen védhetőnek látom, bár lehet, hogy nincs igazam, hogy mintha mindegy lenne, mikor melyik szövegiadásra történik hivatkozás, mikor melyikből veszi Szolláth az idézeteket: itt jó lett volna egységesen eldönteni, hogy az első kiadásokat használjuk, vagy épp az utolsókat, de legalábbis mindenhol kaphattunk volna arra magyarázatot, miért éppen az a verzió az elemzés alapja, amelyik. Az is kissé, hogy ilyen, nem opponensi véleménybe illő szóval éljek, megúszós megoldásnak tűnik, hogy értekező szöveg helyett szemelvénygyűjteménnyé változik az egyik fejezet: „Mivel itt kiváló írók és irodalmárok sorakoznak fel, érdemes minél többször átadni nekik a szót. Az alfejezet ezért kommentált szemelvénygyűjtemény formáját ölti.” (260.)

És az akadémiai doktori értekezés minőségét nem érintő kritikai észrevétel a végére. Nyilván a könyvként elgondolás miatt került a Függelékbe egy életrajz, ezzel nincs is gond, viszont ez a rész sok ponton bírálható maradt. Nem azt várnám el, hogy minden adat mellé hivatkozás kerüljön (hiszen a végén megkapjuk az életrajzhoz használt legfontosabb források listáját), de annak átgondolása nagyon hiányzik, hogy melyik adatot milyen kontextusból vesszük át, hiszen egészen más, ha levélből, valaki más monográfiájából, a levelezésről készült (és az egykori házaspárt személyesen ismerő kortárstól származó) elemzésből jön egy adat, vagy egy beszélgetőkönyvből. Érdemes lett volna a művek megjelenéséről egy külön listát írni, nem az életrajzi adatok közé keverni őket, a *Párbeszédkísérlet* kapcsán pedig nem felejtetni el azt, hogy ez a kötet a már idős író visszatekintésből, egy beszélgetőtárs számára, az ő közreműködésével felépített önkonstrukciója. Hiszen erre, másutt, más kapcsán, Szolláth maga is felhívja a figyelmet – amikor Mészölynek a nála fiatalabb pályatársáról alkotott véleményét idézi, és felsorolja mindazt, amit értük megtett, ezt szembesíti a *Párbeszédkísérlet*ben olvasható sommás véleményével, majd ezt teszi hozzá: „Mindez többet nyom a latban, mint az idős, tüskéket is hordozó író megjegyzései.” (277.) Nem szerencsés az életrajz összeállításakor az idős Mészöly Szigeti Lászlónak elmondott, saját állításaira támaszkodni – akár lehetett volna az életrajzot is szövegek szembesítésével, adatok és vélemények összevetésével, narratívává formálva kibontani, és egy effajta, sem nem adatszerű, sem nem értelmező életrajzi függelékről lemondani.

A véleményem végére érve csak megismételhetem azt, amit meg is előlegeztem: a munka, minden kritikai észrevételem ellenére, számomra kétségtelenül igazolja szerzőjének tudományos kvalitásait, kutatói formátumát. Komoly hozzájárulás nemcsak Mészöly Miklós, de általában a 20. századi irodalom kutatásához, a korszak iránt érdeklődők számára megkerülhetetlen munka. Mindezek alapján Szolláth Dávidot alkalmasnak látom az MTA Doktora cím elnyerésére, az értekezés nyilvános vitára bocsátását határozottan támogatom.

Budapest, 2025. április 6.

Szilágyi Zsófia, az MTA Doktora, egyetemi tanár